

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

TRIKOTAJ MAHSULOTLARINI VA RANGLI NAQSHLARNI SHAKLLANTIRISH VA BADIY LOYIHALASH JARAYONI

Berdimbetova Akjarkin,
Djumaxanovna – dotsent v.v.b
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti
akjarkinberdimbetova@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada bugungi kunda rivojlangan trikotaj mahsulotlarini va rangli naqshlarni shakllantirish va badiiy loyihalash jarayonlarining ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Trikotaj mahsulotlarini badiiy loyihalashning yanada samarali usullari, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish haqida ma'lumot berib o'tilgan. Musavvir mahsulotga yangi tashqi ko'rinish baxsh etish vazifasini bajaradi. Mahsulot samaradorligini oshirish, sifatini yaxshilash uchun, bugungi kunda zamonviy yangi estetik mezonlarni shakllantirish kerak. Mahsulotga yangi tashqi ko'rinish berishda, matolarni naqshlar bilan bezatishning yangi yechimlari haqida fikir yuritilgan.*

***Tayanch so'zlar:** badiiy loyihalash, trikotaj matolar, naqsh, to'qima tuzilishi, ishlab chiqarish, kalava ip, to'qimachilik tolalar, halqalar soni, chiziqli zichligi, naqsh andozasi.*

Musavvir detsinator faoliyatining birdan-bir muhim jabhasi - odamlarning mehnat, hayotiy dam olishdagi ko'rgazmali muhitidir. Ushbu muhitni tashkil etishda turli kasb mutaxassislari qatnashadilar. Muhitni ko'igazmali badiiy loyihalash bizning jamiyatimiz madaniyatini boyitish imkoniyatini yaratadi.

Badiiy loyihalash — bu faqatgina buyumlar yaratish emasdir. Musavvir buyumlarga ma'lum estetik va funksional xususiyatlar baxsh etib kishi madaniyatini shakllantiradi. U o'z navbatida ushbu buyumlardan foydalanib, shu buyumlarga ma'lum munosabatlarni tarbiyalaydi, ular orqali odamlarga va jamiyatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Badiiy loyihalashning muhim tarbiyaviy vazifasi, uning jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy siyosiy o'rni mavjud.

Ilmiy-texnik taraqqiyot, ishlab chiqarish texnologiyasining murakkablashishi mahsulot yaratishda ishtirok etuvchi musavvir-ditsenatorlardan chuqur maxsus bilimlarni, sifatli ish va takomillashtirilgan uslublarni talab etadi. Shu munosabat bilan sanoat mahsuloti yaratishda va ishlab chiqarishda musavvir-ditsenatorning o'rni o'zgaradi. [65:2002]

Loyihalovchi-musavvir, muhandis-texnologlar va iqtisodchilar bilan birgalikda ko'pchilik mahsulot yaratuvchilar jamiyati a'zosi bo'ladi. Ular mahsulotlar to'plamini yaratishning umumiy maqsadini ishlab chiqaradi, ushbu maqsadni amalga oshirish uchun barchaning harakatlarini birlashtiradi, mato va mahsulotlar modelini ishlab chiqaradi va ushbu jarayonga mualliflik nazoratini olib boradi.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Trikotaj matolari va mahsulotlarini badiiy loyihalash — bu ularni kelgusida sanoat asosida ishlab chiqarish uchun badiiy va texnologik ishlov berishdir. Badiiy loyihalash shunday mahsulot turini yaratishni ko'zda tutadiki, bir tomondan manfaatni ko'zlab ish tutish va badiiy jihatdan har tomonlama xaridorlar talabiga javob bera oladigan, ikkinchi tomondan ishlab chiqarishi aniq texnologik sharoitlariga ya'ni, ishlab chiqarish talablariga javob bera oladigan bo'lishi zarur.

Mahsulotni texnologik jihatdan loyihalashning asosiy yo'nalishi bu uning — foydaliligidir, ya'ni kam mablag' va kuch sarflanishi, biroq asosiysi foydalanish yo'nalishidir, uning manfaat berishligidir. Mahsulotni loyihalanishi unga iste'molchi tomonidan qo'yiladigan funksional talablarini o'rganishdan boshlanadi. Mahsulotning funkcionalligi, ya'ni zarurligi mahsulotning modeli, qurilmasi (shakli) va to'qimasi tuzilishida qulaylikni va kishi tanasiga mosligini talab etadi.

Mahsulotni badiiy loyihalash usulining mahsadi — bu mahsulotlarga badiiylik vazifasini (shaklini) baxsh etmoqdir. Shunday ishlov berishning asosiy aniqlovchi omillari bo'lib mahsulot ishlab chiqarishning va undan foydalanishning o'ziga xosliklari hisoblanadi. Badiiy ijodkorlik mahsulotining foydalanish jarayoni esa ularni iste'molchiga ta'sir etilishidir. [18:1984]

Mahsulot shakliga birinchidan uning matosi, fizik va estetik xususiyatlari, ikkinchidan, uning shakllantirish usuli (to'qima tuzilishi va naqsh) va uchinchidan, ma'lum jihatdan badiiy obrazni amalga oshirmoqchi bo'lgan musavvirning niyati ta'sir etadi.

Badiiy shakl odamzodga o'zining timsoli bilan ta'sir etadi. Bunda shakl odamzodga borliqni tasavvur etishga yordam berishi kerak. Buning uchun u bir-birini tushuna oladigan, aloqa vazifasini o'taydigan xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Badiiy loyihalash davrida materialni shakliga mosligi inobatga olish kerak. Yuqorida aytib o'tilganidek, badiiy loyihalash texnologik va badiiy ijodkorlikni birlashtiradi. Mahsulotni texnologik yaratishda unga vazifasi va tejamkorligi baxsh etilsa, badiiy yaratishda ma'nodorligi va estetiklik, ikkovining birligida badiiy shakli tavsiflanadi. Mahsulotning qo'llanilish bo'yicha uning foydali bo'lishi va badiiy asosining ahamiyati o'zgaradi. Mahsulotning foydaliligi va badiiy mazmunliligi birgalikda ma'nodorlik deb ataladi, bu ma'noda ular ichiga olingan ma'naviy jo'shqin ma'lumot oldinga chiqadi, bu esa o'z navbatida mahsulotlar odamzotda his tuyg'ularini va fikrlash qobiliyatini aniqlaydi. [32:1987]

Mato yoki mahsulotning badiiy-texnologik ishlab chiqarilishi — bu o'z-o'zidan ijodiy jarayondir, u o'z navbatida quyidagi to'rt bosqichdan iboratdir

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

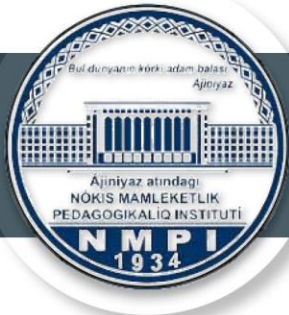
1. To'qima eskizlarini (xomaki chizmalarini) ularning naqshi, to'qima tuzilishi va barcha taxtlash ma'lumotlari bo'yicha ishlab chiqarish;
2. Mahsulot eskizlarini (xomaki chizmalarini) ularning tuzilish yechimlari bo'yicha ishlab chiqarish;
3. Matoni va matodan mahsulot namunalarini tayyorlash;
4. Yaratilgan mato va mahsulotlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish.

Mahsulot namunasini katta hajmda yo'lga qo'yish — bu sanoat asosida ishlab chiqarish usulining asosiy vazifasidir. Mahsulotning sanoat namunasini ishlab chiqarishga qo'yib musavvir bir talay masalalar majmuasini yechadi. Namunalarning eng muhim masalasi — bu mahsulotni iste'molchilar orasida uzoq vaqt qo'llanilishidir. Bu modaning tez-tez o'zgarib turishi sharoitida anglash qiyin masaladir. Ularni yechish davrida musavvir hamma narsani inobatga olishi shart.

Mato naqshi va uning tuzilishi xomashyo to'qimachilik materiallari bilan chambarchas bog'liqdir. Trikotaj matolarini yaratishda ip va kalava ip kabi to'qimachilik materiallari qo'llaniladi. Bularning tavsiflovchi xosliklari tola mayinligidir va nisbatan ko'ndalang kesim bo'yicha ingichkaligi bilan nihoyatda cheksiz uzunligidir. Ip va kalava iplarning xususiyatlari to'qimachilik tolalar tabiatiga bog'liqdir, ya'ni ular tabiiy, sun'iy, sintetik yoki ularning aralashmalari. Trikotaj matosi ma'lum elementlardan tashkil topgan tuzilish bo'lib, ular o'zaro bog'liqliklarga egadirlar. Ana shunday elementlar bu trikotaj matosining halqalari, protyajka, nabroska, arqoq ipidir. To'qima elementlari turli materiallardan olinishi mumkin va shunga asosan ular o'zlarini turlicha namoyon qilishlari mumkin. [43:1988]

Matolarni badiiy loyihalash imkoniyatlari turli xususiyatli xomashyolar qo'llash bilan yanada kengayadi. Mato loyihalashda to'qima tuzilishi, uning naqshi shakllanishida xomashyoning o'ziga xosliklari namoyon bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, ushbu matoni loyihalashda har bir elementning, ya'ni naqsh, material, to'qima tuzilishlarining o'ziga xosliklari, bir-biriga o'zaro ta'siri aniqlanadi. Loyihalanayotgan mato chizmalari ishlab chiqarilgandan so'ng ip va kalava iplardan to'qish uchun kerakli hujjatlar tayyorlanadi. Ishlab chiqarishda yoki o'quv laboratoriyasida ushbu matolarning chizmalari tasdiqlangandan so'ng andozalari va taxtlash kartalari tuziladi. Trikotaj matosining taxtlash kartasida quyidagi ma'lumotlar ko'rsatilishi shart;

- To'quv mashinasi (rusumi, modeli);
- Halqa hosil qilish tizimlar, quloqchali ignalari, grebyonkalar soni;

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- To'quv mashinasining bosh o'qining aylanish tezligi, mashinaning diametri (aylana ignadonli mashinalar uchun);
 - Ignalar soni;
 - To'qima turi;
 - Xomashyo turi, chizikli zichligi, matodagi tarkibi;
 - Mato tavsifnomasi (gorizontal va vertikal bo'yicha 5 sm ga to'g'ri keladigan halqalar soni, yuza zichligi, pardozlanishi);
 - Mashinaning halqa hosil qilish tizimlari bo'yicha joylashishi (kalava iplami turi, chizikli zichligi va rangi);
 - Tandalashning takrorlanishi, naqsh andozasi, to'qirnaning grafik yozuvi, to'qirnaning analitik yozuvi (tanda to'qimalari uchun) taxtlash kartaga matoning namunasi qo'yiladi. Karta musavvir, texnolog va usta bilan imzolanadi. [45:2001]
- Yangi naqshli matolarni loyihalashda atrof-muhitni inobatga olgan holda musavvirlar ko'rib chiqilgan omillarni nazarda tutishlari shart.

Adabiyotlar:

1. M.M.Muqimov. Trikotaj texnologiyasi. T.; ТТЕСИ, 2002.
2. И.И.Шалов, А.С.Далидович, Л.А.Кудрявин. Технология трикотажного производства. –М.; МТИ, 1984.
3. А.А.Нешатаев, Г.М.Гусейнов, Г.Г.Саватеева. Художественное проектирование трикотажных полотен. - М.; Легпромбытиздат, 1987.
4. В.Н.Козлов. Основы художественного оформления текстильных изделий. – М.; Легпромбытиздат, 1988.
5. D.Spenser. Comprehensive handbook of knitting technology, 2001.